

БРАТЯТА ГЕНЕРАЛИ РАЗКАЗВАТ

Спомени

на Владимир и Георги Вазови

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

- © Владимир Вазов, Георги Вазов, *автори*
- © Владислав Карагеоргиев, Теодор Борисов, *редактори*
- © Владислав Карагеоргиев, *автор на предговор и бележки*
- © Диана Благоева, *коректор*
- © Александра Младенова, *графично оформление и корица*

„БИ 93“ ООД
София, 2023 г.

ISBN: 978-619-7688-22-1

БРАТЯТА ГЕНЕРАЛИ РАЗКАЗВАТ

Спомени

на Владимир и Георги Вазови

София
2023

Съдържание

Предговор	7
Приети съкращения	35
Владимир Вазов Спомени	37
Георги Вазов Преди една година Из нашето недалечно минало. Спомени от Балканските войни	199
Снимки	269

Прегговор

Как да говорим за семейство Вазови, без да използваме клишета? Обикновено хвалебственията за този знаменит род засенчват истинските черти на неговите представители. Да, те са символ на достойнство и родолюбие, но също така са далеч по-сложни личности и земни хора, отколкото смятаме. Самият генерал Георги Вазов пише: „Историята пресява гребните факти и задържа само едрите. Тя се спира повече на подвизите – на общите факти, и по-малко на хората и техните слабости“.¹ Трудно бихме си представили как генерал Владимир Вазов, героят от Дойран, след „цял час скитане из града“ в търсене къде да пренощува ляга да спи на легло от три събрани стола. Или пък, че генерал Георги Вазов, енергичният полководец, превзел Одринската крепост през март 1913 г., е същият човек, който само няколко месеца по-късно ще „плаче в един ъгъл на кабинета си“, когато пред очите му се рушат идеалите на цяло едно поколение българи.

В следващите страници ще се опитаме да разберем светогледа на генералите Владимир и Георги Вазови посредством техните дневници и спомени. Те предлагат поглед към трудностите, победите, изпитанията, които ги определят не само като способни военачалници, но и като дейци и свидетели на една бурна епоха.

Но преди да стигнем до същинските текстове, нека първо разгледаме три основни точки около живота на Владимир и Георги Вазови: личната им биография, литературния им принос и хронологичните граници на спомените, включени в настоящото издание.

---

¹ Вазов, Г. Из нашето недалечно минало. Спомени от Балканските войни. С., 1929, с. 23.

I. Биография на Владимир и Георги Вазови

Възрастовата разлика между двамата братя е осем години. Георги Вазов е роден на 5 януари² 1860 г. в Сопот и е петото дете в семейството на Съба и Минчо Вазови. Владимир Вазов пък се ражда на 14 май 1868 г. и е осми поред наследник. Израстват в сравнително заможно и патриархално семейство, чиито дух и порядки са пресъздадени от техния брат Иван Вазов (1850 – 1921) в романа „Под игото“. Георги, който расте като особено буйно дете, учи в Сопотското трикласно училище, а през 1874 г. постъпва в Априловската гимназия в Габрово.³ Освен с изучаваните предмети той се запознава и с богат репертоар от народни и бунтовни песни. През 1876 г. е изключен заради ученическа стачка, свързана с лошите хигиенични условия в училището, и се завръща в родния си град.

По време на Априлското въстание през 1876 г. Сопот не въстава, но местното население става свидетел на зверствата на башибозушкия главатар Тосун бей⁴. „Няколко избягали клисурици въстаници, спомня си Георги Вазов, се бяха укрили на тавана в Сопотското училище. Благодарение на едно предателство те бяха открити и избити, а главите им тържествено тълпа сеймени⁵ понесоха по сопотските улици към Карлово. Всички дюкя-

---

² Според Георги Вазов точната му дата на раждане не е записана, а датата 5 януари се приема по памет. Единствено е известно, че е кръстен на Богоявление през 1860 г.

³ Сред неговите съученици са и бъдещите военни дейци Иван Фичев (1860 – 1931) и Михаил Савов (1857 – 1928).

⁴ Тосун бей е също герой в романа „Под игото“.

⁵ Сеймен – турски военен полицаи.

ни бяха затворени и ние наблюдавахме това шествие през дупките на кепенците.“⁶

През есента на същата година Минчо Вазов решава да изпрати Георги в Румъния при брат си Курко (1827 – 1888), който по това време е търговец в Олтеница. Наближавайки румънския бряг, Георги по-късно ще си спомни: „Чувствах, че минавам в друг свят, макар и чужд за мен, но гдето всеки българин с въздишка на облекчение се чувстваше в една свободна земя, в която фесът и чалмата не гнетяха душата“.⁷ Градът го впечатлява със своята активна българска диаспора – от собственици на магазини и кръчми до занаятчии и хъшове, които се събират вечер в кръчмите. Първоначално 16-годишният Георги посещава местното българско училище. Също така започва да изучава румънски и немски език, тъй като чичо му иска да го изпрати в Букурещ, за да получи юридическо образование. Избухването на Руско-турската война в края на април 1877 г. осуetyава този план, а въодушевеният младеж скоро решава да се завърне на родна земя. Пристига в Свищов, където случайно среща по-големия си брат Никола Вазов (1852 – 1917), от когото научава за сполетялото ги семейно нещастие: „... Сопот бил нападнат и изгорен, а част от жителите му, които избягали, били посрещнати в Балкана и избити, в туй число и моят баща. Баба ми и майка ми с Владимир и Борис отвели в плен – обратно в Пловдив, а другите деца се спасили в Габрово, гдето брат ми ги храни, като върши дребна търговия с нашия кон“.⁸ Юли 1877 г. Сопот. Турските редовни и нередовни части нахлуват в града и го опожаряват. Местното население, включи-

---

⁶ Вазов, Г. Участието на българите в Освободителната война. С., 2017, с. 186.

⁷ Пак там, с. 186.

⁸ Пак там, с. 189.

телно и семейство Вазови, е принудено да бяга. Опасявайки се, че деветгодишният Владимир може да бъде убит, майка му го преоблича в сукманче наопаки, което взема от едно момиче. В последвалото клане около 400 души са посечени, а сред убитите е и Минчо Вазов. Владимир по-късно ще си спомни: „Турци се връщат от Балкана. Един носи пардесюто на баща ми, хубавия му бастун с гръжка от слонова кост и чантата му през рамо, в която му бяха парите и книгата. Така баба и мама разбраха, че баща ни е убит“.⁹

Владимир, заедно с майка си и баба си, търси убежище в Пловдив. По-късно те са изпратени от османските власти на заточение в Араповския манастир „Света Неделя“ край Асеновград. „Тези неща, пише Вазова, той не е можал да забрави през целия си живот и затова може би неговото лице носеше отпечатък на сериозност и съсредоточеност.“¹⁰

В това време, след като се установява в Свищов, Георги започва работа като писар в магазин за търговия с колониални стоки на негов роднина. По това време от Букурещ се завръща и по-големият му брат Иван, който успява да му издейства назначение като писар в канцеларията на Свищовското губернаторство. На тази длъжност Георги се запознава с бъдещия писател Алеко Константинов, с когото изучава руски език и литература. През пролетта на 1878 г. губернаторът на Свищов – Найден Геров, решава да изпрати десетина момчета в Русия, които получават възможност да постъпят в Одеското юнкерско училище. Сред избраните е и Георги Вазов. След успешно положени приемни изпити на 1 септември 1878 г. той е зачислен в състава на

---

⁹ Вазова, В. Иван Вазов и неговите близки. С., 2020, с. 39.

¹⁰ Пак там, с. 101.

2-ра юнкерска рота. Благодарение на знанията, придобити в Априловската гимназия, както и изучаването на руския език по време на войната, успешно се справя с учебната програма, като помага на своите другари по предметите математика, артилерия и фортификация. На 1 септември 1880 г. завършва училището и е произведен в чин старши портупей-юнкер. След завръщането си в България е произведен в първи офицерски чин подпоручик и е приравнен със завършилите втори випуск на Военното училище в София. Започва службата си в 1-ва на княз Александър дружина. Неприятен спомен за него от този период остава първата му среща с първия българския княз след Освобождението. Подпоручик Вазов е сред новопристигналите офицери от Русия, които трябва да бъдат представени на княз Александър Батенберг. Въпреки че е завършил с отличие, подпоручик Вазов остава единственият, който не получава княжеско ръководство, след като става ясно, че е от български произход. „Това ми направи твърде тежко впечатление, обидно за моето българско чувство, което аз никога не простих на княз Александър.“¹¹

Службата на младия подпоручик започва в един период на политическа нестабилност, когато историческите събития се изпреварват едно друго. През 1881 г. е извършен първият държавен преврат в историята на младото Княжество България. Установен е режим на пълномощията, чрез който княз Александър Батенберг получава по-големи права в управлението на страната. Настъпилата криза довежда до охлаждане на отношенията между българския народ и руското офицерство, получило нареждане да подкрепи княза. Подпоручик Вазов отбелязва в спомените си надменното поведение

---

¹¹ Вазов, Г. Участието на българите в Освободителната война. С., 2017, с. 193.

ние на руските офицери спрямо по-младшите български такива. Първият конфликт на подпоручик Вазов възниква с руски капитан и е предизвикан от спор за старшинството между руските и българските офицери. Нещата стигат почти до дуел, а младият подпоручик гръзко заявява: „Господин капитан, аз съм готов и на Ваше разположение, когато желаете и гдето желаете!“.¹² Тази случка става причина през септември 1881 г. да бъде назначен на нестроева длъжност като завеждащ вещевия гарнизонен склад. С помощта на брат си Иван успява да се прехвърли в Източнорумелийската милиция през ноември същата година. Първоначално е зачислен в Учебния батальон, а след това е трети адютант на генерал-губернатора Александър Богориди. На 2 ноември 1882 г. заминава за Санкт Петербург, където постъпва в Инженерното училище, а година по-късно продължава обучението си в младшия клас на Николаевската военнотехническа академия.

Обявяването на Съединението на Княжество България с Източна Румелия на 6 септември 1885 г. заварва 17-годишния Владимир Вазов като ученик в Пловдивската гимназия. Румелийското правителство е свалено, а назначеното временно управление обявява обща мобилизация на мъжкото население. Владимир се явява като доброволец, но наборната комисия отказва да го приеме. Поручик Вазов узнава за Съединението, докато още се намира в Санкт Петербург. На 10 септември се отправя за България, без да дочака официално нареждане. В продължение на няколко месеца се занимава с укрепването на десния бряг на р. Марица, Котленското дефиле и др. Очакваното нападение от страна на Османската империя така и не се извършва, но в началото на

---

¹² Пак там, с. 196.

ноември 1885 г. младото Княжество е изправено пред друго предизвикателство: избухва Сръбско-българската война (2 ноември – 14 ноември 1885). На 10 ноември поручик Вазов получава заповед да прекрати работа по защитните рубежи и да се отпрати за София. По пътя минава през Пловдив, за да се види със семейството си. „На сутринта, пише Георги Вазов, аз трябваше да замина с реквизиран файтон и поканих брат си Иван да дойде с мене да види отблизо бойното поле. На коня си качих малкия си брат Владимир. Така пропътувахме при сравнителни удобства пътя до София. По път във Ветрен настигнахме войските, които продължаваха да се движат от Южна България за Северна.“¹³ По-късно Владимир също ще си спомни: „Брат ми, кап. Георги Вазов¹⁴, замина за сръбската граница и ми възложи да взема коня му и да го следвам през София и по-нататък. Аз за първи път се качих на кон. След няколкодневно пътуване успях да достигна брат ми едва при Цариброд, гдето победоносните български войски отблъснаха сърбите. Тук чух гърмежите, виждах пушеците, но трудно разбирах какво се случва там“.¹⁵

На 12 ноември поручик Вазов пристига в Главната квартира в Цариброд. Включва се в авангардния отряд на майор Петко Стоянов, в чийто състав участва в боя при Цариброд (11 – 12 ноември 1885) и настъплението към Пирот (14 – 15 ноември 1885), където лично повежда поверените му части в щикова атака. Доброволно провежда сам рекогносцировка при с. Грапа, за което е награден с орден „За храброст“.

---

¹³ Харбова, Е., Цветкова, Л., Шанов, С. Сръбско-българската война 1885. Сб. гок. С., 1985, с. 95.

¹⁴ По това време Георги Вазов е още с чин поручик.

¹⁵ Вазов, В. Животописни бележки. С., 2021, с. 10.